

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Vergelijkende politicologie: Kanttekeningen bij het artikel van Rosenthal

Noldus, T.

Citation

Noldus, T. (1973). Vergelijkende politicologie: Kanttekeningen bij het artikel van Rosenthal. *Acta Politica*, 8: 1973(3), 347-352. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3451395>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3451395>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

dan voor kleine groepen;
5 — de formele democratie werkt beter, naarmate de materiële democratie — een mentaliteit, waarbij met de minderheid rekening gehouden wordt — hoger ontwikkeld is.

Bovenstaande conclusies lenen zich niet alleen voor theoretische discussie, maar kunnen ook empirisch onderzoek uitlokken. Interessant zijn studies betreffende de middelen, waarover een minderheid beschikken kan teneinde meerderheidsbeslissingen te blokkeren. Onderzoek naar kiezersgedrag, vergelijking van kiesstelsels en besluitvormingsprocedures, worden vaak verricht. Dit opstel probeert een kader te geven, waarbinnen de diverse deelonderzoeken een plaats kunnen vinden.

Een aantal, door de betreffende wetenschap onbewezen vooronderstellingen, ligt ten grondslag aan elke wetenschappelijke verklaringspoging. Zonder deze vooronderstellingen is een rationele analyse onmogelijk. Welke vooronderstellingen aan de formele democratie inherent zijn, hebben we hier trachten toe te lichten. De discussie over de democratie als methode om te beslissen, zal zeker niet verstommen, vooral nu dit principe ook in andere sferen dan de zuiver staatkundige wordt ingevoerd.

Vergelijkende politicologie; kanttelingen bij het artikel van U. Rosenthal¹

door T. Noldus

1

Beoefenaren van reeds lang bestaande en erkende disciplines of subdisciplines voelen zich in de regel niet meer genoodzaakt het bestaansrecht van hun discipline te rechtvaardigen of de grenzen ervan af te bakenen. Bij jonge en minder algemeen erkende disciplines daarentegen bestaat meestal grote onzekerheid over de bestaansgrond en zijn de grenzen onduidelijk. Zo schreef nog geen 10 jaar geleden Heller² over de politicologie: 'Since classical antiquity there has been handed down an extensive body of theory and knowledge which is today subsumed under the category of political science. It would be impossible, however, to formulate any precise definition of either the content or the method of this peculiarly comprehensive discipline. The discipline is lacking in either a clearly limited set of problems or a definitely prescribed methodology'. Ook Meynaud³ liet zich destijds weinig vleidend uit over het bestaansrecht der politicologie: 'In vielen Fällen ist die akademische Weihe der wissenschaftlichen Politik eher dem Anliegen entsprungen, eine Mode mit zumachen als einer durchdachten Ueberzeugung

Hoewel het uiterst moeilijk blijft object en methode van de politicologie nauwkeurig aan te geven, is het bestaansrecht anno 1973 buiten kijf.

2

Wij zijn thans waarschijnlijk in de fase beland, waarin beoefenaren van subdisciplines of specialisaties in de politicologie zich geroepen voelen bestaanrechten aan te tonen en grenzen af te bakenen. Op zich is dit natuurlijk een vreemde bezigheid, maar vaak helaas wel nodig, omdat al of niet erkenning van een subdiscipline doorgaans voor zijn beoefenaren wel of geen faciliteiten bij de academische bedrijfsorganisatie impliceert. Een duidelijk voorbeeld hiervan is de met veel tumult omgeven strijd voor erkenning van de hartchirurgie als subdiscipline binnen de medische wetenschap. Bij de politicologie nu bestaat onduidelijkheid en verwarring over het deel-terrein van de vergelijkende politicologie. Eckstein⁴ meent deze onduidelijkheid te kunnen verklaren uit het feit dat de vergelijkende politicologie zich op dit moment in een overgangsstadium bevindt. Voortgang der we-

¹ U. Rosenthal, Vergelijkende politicologie, in: *Acta Politica*, VIII, 1973, no. 1, pp. 3-19.

² H. Heller, *Encyclopedia of the Social Sciences*, 1963, p. 207.

³ J. Meynaud, Schwierigkeiten der wissenschaftlichen Politik, in: *Zeitschrift für Politik*, 1959, pp. 97-98.

⁴ H. Eckstein, A Perspective on Comparative Politics, Past and Present, in: *Comparative Politics, A Reader*, door H. Eckstein en D. Apter (eds), New York 1963, The Free Press, pp. 3-32.

tenschap geschiedt volgens hem namelijk nooit geleidelijk cumulatief, maar steeds met revolutionaire intervallen, tijdens welke het hele frame-work van wetenschappelijke kennis met al zijn onuitgesproken vooronderstellingen ter discussie staan. En in een dergelijk stadium verkeert volgens hem de vergelijkende politicologie op dit moment. Men is opnieuw aan het denken over de methodologie van de vergelijkende methode. Ook Golembiewski⁵ wijt de onzekerheid en het groeiend besef van achterstand t.a.v. andere deelterreinen aan deze discussies. Sartori⁶ tenslotte zoekt de oorzaak van de verwarring in het gebrek aan een goede begripsvorming, welke volgens hem juist voor de vergelijkende politicologie van wezenlijk belang is, omdat het steeds vooraf moet gaan aan de beslissing, hoe te vergelijken.

3

Wanneer men de bestaansgrond van een discipline of subdiscipline⁷ wil bepalen of haar grenzen afbakenen, kan men hiervoor verschillende soorten bakens hanteren. Men kan proberen vanuit de wetenschapsleer af te leiden hoe disciplines georganiseerd en afgebakend moeten worden. 'Maar de werkelijkheid der wetenschappelijke werkverdeling vertoont een beeld, dat daar al spoedig vanaf wijkt', merkt Kuypers⁸ terecht op. 'Vakwetenschappen kristalliseren zich rond een bepaalde verschijnsel uit de werkelijkheid'. Een ander baken is daarom uitgaan van de ad hoc situatie in het vakgebied. Wat bestuderen de coryfeeën van de subdiscipline en hoe doen ze dat? Dit impliceert echter het gevaar 'dat men verder afziet van het opbouwen van een redenering en zich blindelings overgeeft aan de 'groten' van het vak of aan de trend, die op een bepaald moment het meest in is'.⁹ Men kan daarom m.i. het beste de grenzen van een subdiscipline afbakenen aan de hand van de behoeften van beoefenaren van een discipline naar een zinvolle taak- en arbeidsverdeling.

4

In een vorig nummer van *Acta Politica* probeerde Rosenthal enige klaarheid te brengen in de verwarring rond de subdiscipline van de vergelijken-

⁵ R. Golembiewski, W. Welsh en W. Crotty, *A methodological Primer for Political Scientists*, Chicago 1969, Rand McNally and Comp, pp. 229-278.

⁶ G. Sartori, Concept Misinformation in Comparative Politics, in: *American Political Science Review*, 1970, no. 4, pp. 1033-1053.

⁷ Ik ga er van uit dat wat voor een discipline geldt, mutatis mutandis ook voor subdisciplines geldt.

⁸ G. Kuypers, Politicologie: Wat houdt dat in? in: *Anti Revolutionaire Staatskunde*, april 1966, pp. 105-107.

⁹ B. Hoetjes, Commentaar, in: *Acta Politica* 1973, no. 1, pp. 20-26.

de politicologie. Zijn betoog verdient daarom alleszins nadere aandacht. Bij het lezen echter kreeg ik het gevoel dat hij verschillende soorten afbakeningen regelmatig door elkaar haalde. Vandaar dan ook deze kanttekeningen.¹⁰ Vanuit de benadering der wetenschapsleer kan men mijns inziens, evenals Almond,¹¹ tot geen andere conclusie komen dan dat de vergelijkende politicologie als aparte subdiscipline geen bestaansrecht heeft. Het is de politicologie zelve; of anders gezegd, vanuit deze gezichtshoek is de vergelijkende methode identiek aan de wetenschappelijke methode.

Golembiewski¹² somt hiervoor de volgende argumenten op:

- a — vergelijken is de basis van iedere begripsvorming;
- b — vergelijken is de basis van iedere klassificatie;
- c — vergelijken is van cruciaal belang voor inductie en generalisatie;
- d — vergelijken is onontbeerlijk voor het proces van verificatie van hypothesen.

Het is natuurlijk het goed recht van Rosenthal om de afbakening vanuit de wetenschapsleer te verwerpen en op andere gronden voor de vergelijkende politicologie toch een legitiem en logisch valide werktein te claimen. Deze claim moet dan echter wel op andere gronden berusten dan op een beroep op de wetenschapsleer. En hier mengt Rosenthal mijns inziens verschillende soorten bakens door elkaar. Weliswaar probeert hij enerzijds inderdaad wel het specifieke van de vergelijkende politicologie vanuit de de ad hoc situatie te benaderen — de beoefenaren van de vergelijkende politicologie houden zich vooral bezig met de studie van ontwikkelingslanden en dientengevolge stuiten zij op problemen van politieke verandering, politieke ontwikkeling en politieke modernisering — maar anderzijds verwerpt hij de historische verklaringsgrond¹³ hiervoor en meent dat de studie van de ontwikkelingslanden niet op een historisch toeval berust, maar voor de vergelijkende politicologie juist specifiek en ook noodzake-

¹⁰ Met de kritiekpunten van Hoetjes op het artikel van Rosenthal ben ik het grotendeels eens. Alleen verschilt onze accentuering hier en daar.

¹¹ G. Almond, Political theory and political science, in: *American Political Science Review*, 1966, no. 4, p. 878.

¹² R. Golembiewski, *op. cit.*, p. 231.

¹³ Ik meen dat de vergelijkende politicologie zich in de vijftiger en zestiger jaren vooral op de ontwikkelingslanden heeft geconcentreerd, omdat dit een achtergebleven gebied was, dat dringend nadere bestudering nodig had. Zo vergeleek men in de vorige eeuw — de eeuw van de staatkundige eenwording en 'constitution making' in Europa — staatsorganisaties en constituties en bestudeerde men na de eerste wereldoorlog dictatoriale en autotaire systemen, omdat 'perfecte' constituties geen politieke stabiliteit bleken te garanderen en andere factoren dan constituties de loop van het politieke proces bepaalden.

lijk¹⁴ is om zo de universaliteit van eventueel te bouwen theorieën te garanderen. Rosenthal spreekt in verband hiermee immers over de noodzaak van het vergroten van de empirische reikwijdte en het centraal stellen van de universaliteit door de vergelijkende politicologie. Terecht merkt Hoetjes¹⁵ daarover op dat Rosenthal hiermee de vergelijkende politicologie identiek stelt aan 'theoretisch georiënteerd onderzoek,' waarmee we weer terug zijn bij Almond's stelling dat de vergelijkende methode identiek is aan de wetenschappelijk methode. Rosenthal verwerpt deze stelling echter.

5

Kort samengevat verwerpt Rosenthal enerzijds de stelling dat de vergelijkende methode identiek is aan de wetenschappelijke methode (en dus de vergelijkende politicologie identiek aan de algemene politicologie), concludeert hij anderzijds dat de vergelijkende politicologie evenmin een eigen methode heeft, maar slechts een speciale optiek. Deze speciale optiek spruit voort uit of hangt samen met het object van feitelijke studie van vergelijkende politicologen — de studie der ontwikkelingslanden, mede noodzakelijk om de empirische reikwijdte te vergroten — maar tegelijk verwerpt Rosenthal dit object van feitelijke studie min of meer, wanneer hij concludeert dat de vergelijkende politicologie geen eigen studieveld heeft. Het wordt mij onduidelijk waarop de speciale optiek dan berust.

6

Hoewel het een vreemde constructie kan lijken een subdiscipline zonder eigen studieveld en zonder eigen methode toch bestaansrecht te gunnen op grond van een speciale optiek, ben ik het hier met Rosenthal's conclusie eens, niet met zijn argumentatie echter. Ik meen dat hij een belangrijke grond voor het bestaansrecht van de vergelijkende politicologie over het hoofd heeft gezien. Bij het streven immers naar universele theorievorming in de politicologie en het verbreden van de empirische reikwijdte staat de kwestie centraal hoe de beoefenaren der politicologie onderling hun taken zo zinvol mogelijk kunnen verdelen om optimaal tot dit doel te geraken, waarbij deze taak- en arbeidsverdeling geen scheiding, maar slechts een onderscheiding betekent. Ik ben het daarom met Lijphart eens dat je onderscheid moet maken tussen 'comparative politics as a substantive field and comparison as a method'.¹⁵ Primair gaat het volgens hem bij de vergelijkende

¹⁴ Is de studie van Oost-Europese landen niet evenzeer noodzakelijk voor het verbreden van de empirische reikwijdte?

¹⁵ A. Lijphart, *Comparative Politics and the Comparative Method*; in: *American Political Science Review*, maart 1972, pp. 682-693.

politicologie om het 'hoe' en niet om 't 'wat' van de analyse. De vergelijkende politicologie heeft dus primair een methodologisch niveau en is derhalve op alle andere deelreinen der politicologie toepasbaar. Zo zou men kunnen stellen dat op alle deelreinen waarvoor de statistiek als basis dient, in feite de meest gesystematiseerde vorm van vergelijkende politicologie wordt toegepast. Ik concludeer hieruit dat in deze opvatting van Lijphart geen plaats is voor de vergelijkende politicologie als zelfstandige subdiscipline. Het is slechts een methode naast andere methoden van de algemene politicologie. Daarnaast komt Lijphart toch — mijns inziens op praktische gronden — tot een afbakening van het specifieke van de vergelijkende politicologie als deelreinen. Hiertoe rekent hij die studies, waarbij men wel empirisch wil vergelijken, maar het kleine aantal gevallen of het te grote aantal variabelen geen systematische controle door middel van partiële correlaties toestaat. Dit zal zich volgens hem met name voordoen bij vergelijking van systemen of subsystemen, waarbij het gehele systeem of 'n deel ervan de analyse-eenheid vormt.

7

Ik zou de benadering van Lijphart echter willen omkeren. Het verschil tussen een discipline en zijn subdisciplines ligt mijns inziens namelijk in de abstractiegraad. In de algemene politicologie probeert men op een bepaald abstractieniveau tot theorie-vorming te komen en wel voornamelijk via het formuleren en toetsen van hypothesen. Hiervoor heeft men echter hulpmiddelen nodig, die a.h.w. de theorie van meer of minder concrete feiten voorzien, hulpmiddelen op een lager abstractieniveau dus. Een aantal van deze hulpmiddelen zijn inmiddels uitgekristalliseerd tot wat wij subdisciplines noemen. De vergelijkende politicologie is er daar een van. Deze bestudeert en vergelijkt ten behoeve van de algemene politicologie vooral politieke systemen of delen daarvan. Bij deze vergelijkingen stuit men echter vanwege de grote heterogeniteit al snel op dringende problemen van operationalisatie, waardoor een kwantitatieve of statistische aanpak bemoeilijkt wordt. De meeste van deze studies zullen daardoor niet-kwantitatief, maar meer kwalitatief-beschrijvend van aard zijn. Dit vind ik echter geen wezenlijk kenmerk van de vergelijkende politicologie, maar slechts een uit onmacht voortgekomen feitelijke situatie.

Ik zou dus niet, zoals Lijphart doet, de vergelijkende politicologie willen omschrijven als die studies, waarbij men wel empirisch wil vergelijken, maar het kleine aantal gevallen of het te grote aantal variabelen geen systematische controle door middel van partiële correlaties toestaat, hetgeen zich volgens hem met name voordoeft bij vergelijking van systemen of subsystemen waarbij het gehele systeem of een deel ervan de analyse-eenheid

vormt. Ik zou de vergelijkende politicologie willen omschrijven als de vergelijkende studie van systemen of subsystemen, waarbij het gehele systeem of een deel ervan de analyse-eenheid vormt en waarbij vanwege operationele moeilijkheden minder snel een statistische en vaker een kwalitatief-beschrijvende aanpak gehanteerd wordt.

Dat de vergelijkende politicologie zich hierbij vooral op politieke systemen van ontwikkelingslanden richt is mijns inziens te verklaren uit een gebrek aan kennis van deze systemen en uit het feit dat deze landen een groot deel uitmaken van alle politieke systemen. In dit licht zie ik echter ook Rosenthal's opmerking dat de studie van westerse politieke systemen met uitzondering van electoraal onderzoek een achtergebleven gebied is.

8

Met Rosenthal's beginopmerking 'In de eerste plaats blijkt meestal reeds snel dat geen afbakening voor iedereen en in alle omstandigheden aanvaardbaar is', stem ik van harte in.

Reaktie: 'Inne trend' verblinding, coryfeeën en matadores van de vergelijkende politicologie

door U. Rosenthal

1 — De redactie van *Acta Politica* heeft mij gevraagd te reageren op de commentaren van Hoetjes en Noldus (verschenen in *Acta Politica*, januari 1973, 8 (1), pp. 20-26, resp. dit nummer, pp. 347—352). Met enige huiver voldoe ik aan dit verzoek. Reageren op commentaren leidt immers al gauw tot parafrases en herinterpretaties van bepaalde passages in de becommentariëerde tekst, wat de duidelijkheid soms wel, maar soms ook niet ten goede komt. Daarnaast zou de indruk kunnen ontstaan dat ik inderdaad zou behoren tot diegenen, voor wie al of niet erkenning van het bestaansrecht van de vergelijkende politicologie als specialisme binnen de politicologie 'wel of geen faciliteiten bij de academische bedrijfsorganisatie impliceert' (Noldus, par. 2). Een dergelijk gegeven speelt bij mijn gedachtenvorming over het onderhavige onderwerp geen rol. Mijn belangstelling voor de vragen, die aan de orde werden gesteld, is en was zuiver wetenschappelijk. Het is op grond van die wetenschappelijke belangstelling, dat ik aan het verzoek van de redactie gehoor geef.

2 — Het voornaamste punt van kritiek in beide commentaren moet naar mijn mening gezocht worden in het verwijt dat ik bij mijn poging de subdiscipline van de vergelijkende politicologie af te grenzen een aantal criteria, op basis waarvan men tot een verantwoorde afbakening zou kunnen komen, door elkaar heen heb gebruikt. Ik signaleer in beide commentaren een aan mij toegeschreven 'inne trend' verblinding enerzijds en een verwerping van enige opmerkingen in het kader van wetenschapstheoretische vraagpunten inzake de afbakening van de subdiscipline anderzijds. Noldus concludeert dat dat hem het gevoel becroop dat verschillende soorten afbakeningen door elkaar zijn gehaald (par.4).

Mijn reactie luidt dat waar Noldus — en ook, zij het meer impliciet, Hoetjes — spreekt over het door elkaar halen van verschillende soorten afbakeningen, ik liever zou willen spreken over een poging beide soorten (de uitgangspunten van de wetenschapsleer en de ad hoc werksituatie) hun legitieme plaats toe te kennen. Ik meen dat voor iedere wetenschapsbeoefenaar zowel dat gene, wat hij feitelijk voor zich heeft liggen, als een zekere bezinning over de vraag waarmee hij eigenlijk bezig is en of dit enige samenhang vertoont met de werkzaamheden die hij anderen ziet verrichten, bij zijn standpuntbepaling over de grenzen van zijn vak aan de orde zal komen. In geval van een feitelijke momentopname zal men zich Wrights opvatting ter harte nemen (zie pp. 11-12). Wil men de ontwikkeling van het vak in zijn beschouwingen betrekken, dan kan men te rade gaan bij De Groot's forum. En wensen wij de gevaren van 'inne trend' verblinding, eenzijdigheid en dwang in de kiem te smoren, dan moeten wij de uitgangspunten van de wetenschapsleer tot hun recht doen komen (Hoetjes, par. 5).

3 — Het valt niet te ontkennen dat een zekere mate van spanning optreedt